

Lietišķās uzvedības analīzes izglītības programma

Ieva Bite, klīniskā psiholoģe, LU asoc.prof.
Līga Bērziņa, Latvijas Autisma apvienības vadītāja

Tālākizglītības centrs “Atbalsts”

AGRĪNO INTERVENČU NOZĪME

- Bērnu ar neirālās attīstības traucējumu, īpaši autisma, smadzeņu attīstībā ir divas problēmas: viena saistīta ar iedzimtām grūtībām; otra - t.s. otrās pakāpes problēma – traucējumi, kas rodas no tā, ka bērna smadzenes agrīnā vecumā tiek stimulētas nepietiekami vai tikai vienā veidā, kas ietekmē nepareizu neironu savienojumu veidošanos.
- Agrīnā intervence palīdz attīstīt trūkstošās prasmes pirmās pakāpes problēmu gadījumā un novērst otrās pakāpes traucējumu veidošanos, līdz ar to ievērojami uzlabojot bērnu dzīves kvalitāti (Dawson, 2008).

Efektīvas intervences programmas neirālās attīstības traucējumu gadījumos:

- Vērstas tieši uz specifisko grūtību korekciju (t.i., komunikācijas, sociālo prasmju, spēlēšanās prasmju trenēšana);
- Balstītas uz skaidriem teorētiskiem principiem (piemēram, attīstības psiholoģijas principi, uzvedības analīze): intervence pamatā izpaužas kā prasmju un iemaņu mācīšana un attīstīšana;
- Intervenci veic apmācīti izglītības vai veselības aprūpes jomas speciālisti (pedagogi, klīniskie psihologi, logopēdi; var būt ergoterapeiti);

- Notiek aktīva vecāku un pedagogu iesaistīšana;
- Palīdzību ģimenes saņem dzīvesvietā (mājās, māju tuvumā, izglītības iestādē)
- Intervence notiek vairākas h nedēļā (vismaz 15-20 h nedēļā agrīna intervence, kā arī bērniem, kam nepieciešams daudz atbalsta)

Iemmi, V., Knapp, M., & Ragan, I. (2017). “The Autism Dividend: Reaping the rewards of better investment”, National Autism Project.

Lietišķā uzvedības analīze (Applied Behavior Analysis)

Izmanto uzvedības zinātnes principus, lai sistemātiski mainītu uzvedību, veicinot attīstībai vēlamu uzvedību un atturot no negatīvas uzvedības (Skinner, 1938; 1953; 1957; 1989).

ABA māca jaunas prasmes un piemēro šīs prasmes jaunām situācijām.

Piemērota visu vecumu un funkcionēšanas līmeņu bērniem.

Uzvedība vienmēr ir iemācīta,

atdarinot
un/ vai pastiprinot

Māte un bērns lielveikalā

Bērns pieprasa saldumus
Māte atsakās pirkt

Bērns kliedz un raud
Māte nepadodas

Bērnam ir dusmu lēkme
Māte padodas

Bērns apklust

***Māte iemāca bērnam lietot agresīvu uzvedību
Bērns iemāca mātei padoties, lai nebūtu kauns***

Uzvedības analīze

fokusēta uz:

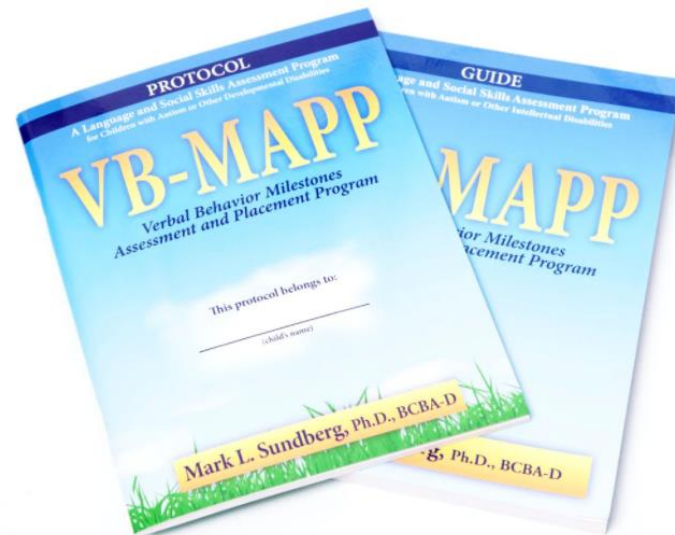
- precīzu uzvedības aprakstīšanu,
- precīzu situācijas aprakstu (kas notiek tieši pirms uzvedības un kas seko uzreiz pēc tās), veidojot precīzu izpratni par uzvedības likumsakarībām
- uzvedības maiņas plānošanu: trūkstošo prasmju mācīšanu, nostiprināšanu un nevēlamās uzvedības samazināšanu.

ABC-shēma

A Situācija	B Uzvedība	C Sekas
Kādi situācijas elementi izraisa problemātisku uzvedību?	Kāda ir šī uzvedība (konkrēti piemēri)?	Kādas ir uzvedības pozitīvās un negatīvās sekas?

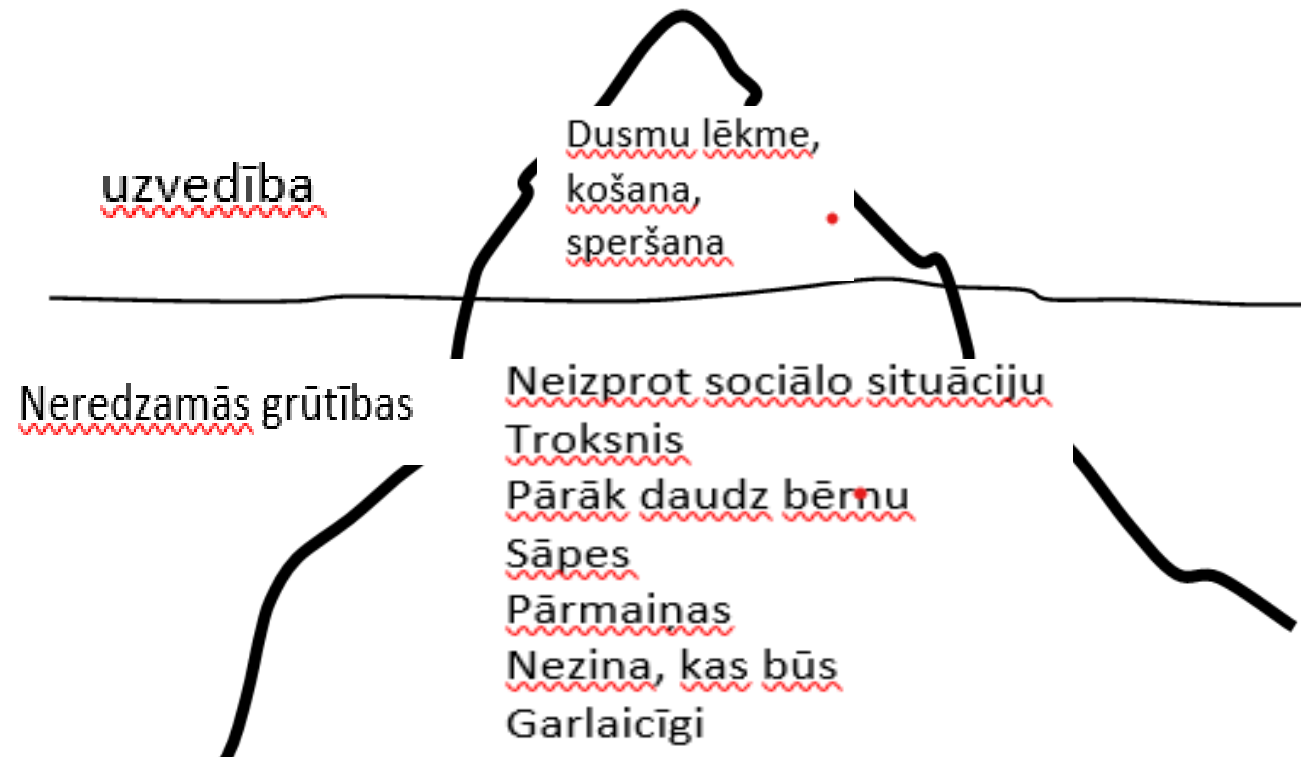
ABA intervencēs speciālisti veic:

1. Uzvedības novērtējumu: daudz izmanto uzvedības problēmu novēršanā.
2. Prasmju novērtējumu: valodas, komunikācijas, kognitīvo, adaptācijas, motoro.

Uzvedības novērtējums

Treatment and Education of Autistic and Communication related handicapped Children (TEACCH Icerberg)

Schopler, 1995

Prasmju novērtējums

- VB-MAPP -Verbal Behavior Milestones Assessment and Placement Program (Sundberg, 2008) līdz 5 g.v.
- ABBLIS - Assessment of Basic Language and Learning Skills, Partington, 2006 – līdz 12 g.v.
- The Social Skills Improvement System (SSIS; Gresham & Elliott, 2008): komunikācija, sadarbība, pašpaļāvība, atbildība, empātija, iesaistīšanās, paškontrole

Intervences plāna izstrāde

Prasmes tiek izvērtētas un trenētas vairākās jomās:

- Valodas attīstība (sapratne un lietošana)
- Komunikācija un sociālās prasmes
- Spēlēšanās prasmes/ interešu paplašināšana
- Pašaprūpes un sadzīves prasmes
- Kognitīvās spējas
- Emociju regulācija
- Motorās spējas

2.līmenis

18-24 mēn.

Kopīgi pievērsta uzmanība

Uz „Skaties!” un piedāvātu priekšmetu reaģē ar skatiena virziena maiņu, ķermeņa pagriešanu un paskatās uz piedāvāto priekšmetu.

Uz „Skaties!” un norādi ar pirkstu reaģē pagriežoties pret norādīto tālāk esošo priekšmetu/cilvēku.

Dod priekšmetu otram cilvēkam vai paņem priekšmetu no otra cilvēka, pavadot darbību ar acu kontaktu.

Uz „Parādi man!” reaģē pastiepjot priekšmetu pieaugušā cilvēka virzienā.

Spontāni „rāda” priekšmetus.

Spontāni seko norādei ar pirkstu vai skatienu (bez verbāla pamudinājuma), lai paskatītos uz mērķi.

Spontāni norāda ar pirkstu uz sev interesantiem priekšmetiem.

Sasmaidās ar pieaugušo, ik pa laikam saskatoties, kamēr darbojas ar sev patīkamu priekšmetu.

Prasmju trenēšana

- Sadalīt prasmes mazos solos, izprast to mācīšanas secību
- Paskaidrot bērnam; teikt, kas jā dara (verbāli vai vizuāli).
- Modelēt – rādīt paraugu
- Praktizēt
- Apbalvot:
 - Uzslava, žetons
 - Ja neizdodas, atgādināt, modelēt, teikt priekšā frāzi un likt bērnam atkārtot

Trenēt vēlamu uzvedību vairākas reizes vairākas reizes dienā!

Pastiprinājumi un sodi

Pastiprinājums: palielina uzvedību

- **Pozitīvs** pastiprinājums – uzvedībai seko stimuls (pastiprinātājs), kā rezultātā uzvedība atkārtojas.
- **Negatīvs pastiprinājums** - vēlamās uzvedības veicināšanai tiek samazināts negatīvs stimuls.

Sods: samazinanevēlamu uzvedību.

- **Pozitīvs sods** - pēc kādas konkrētas nevēlamas uzvedības notiek negatīvas sekas.
- **Negatīvs sods** - pēc konkrētas nevēlamas uzvedības tiek atņemts kāds kārots stimuls (Miltenberger, 2008).

Terapeita mijiedarbība dabiskā rotaļu vidē:

https://www.youtube.com/watch?v=xuZrta3qj_I&list=PLiSnPbecN365N4xTzBcSvpC5LZtjO0bgT&index=1

https://www.youtube.com/watch?v=Zxul_x_b6aE&index=2&list=PLiSnPbecN365N4xTzBcSvpC5LZtjO0bgT

Prasmju trenēšana strukturētas mācīšanas sesijās

ABA izglītības programma

- 2 gadu un 4 mēnešus ilga programma
- 285 stundu teorijas mācības, 144 stundu praktiskās mācības un 35 stundu pārraudzības sesijas.
- Mācības notiek 1 reizi mēnesī, 2 dienas (9 mēneši gadā)

Apgūstamie kursi:

- 1) uzvedības analīzes teorija un pamatprincipi.
- 2) pētījumu metodoloģija un datu analīze.
- 3) profesionālā darba ētika.
- 4) uzvedības izmaiņu veicināšana.
- 5) uzvedības novērtēšana, problēmu noteikšana un mērķu uzstādīšana.
- 6) konsultācijas un uzvedības izmaiņu ieviešana dažādās nozarēs un dažādu grūtību gadījumos

- Mācības paredzētas: pedagogiem, psihologiem, logopēdiem un citiem speciālistiem, kuri ikdienā strādā ar bērniem
- Mācības vadīs psihologi, speciālie pedagogi, psihiatri un sertificēti uzvedības analītiķi no Latvijas un ārvalstīm, to vidū Ieva Bite, Zane Kronberga, Nikita Bezborodovs, Kristīne Timmermane, Christos Nikopoulus (Lielbritānija), Kyle Jay Mokma (ASV), Zuilma Gabriela Sigurdardottir (Islande), Maija Graudins Reisterer (ASV), Lorenzo Todone (Itālija) , Elaina Heard (ASV)